

Slavonija u djelima hrvatskih pisaca 18. stoljeća

Del Vecchio, Sara

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:429757>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-20**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za kroatistiku

SARA DEL VECHIO

**SLAVONIJA U KNJIŽEVNIM DJELIMA HRVATSKIH PISACA
18. STOLJEĆA**

ZAVRŠNI RAD

PULA, 2016.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za kroatistiku

SARA DEL VECHIO

**SLAVONIJA U KNJIŽEVNIM DJELIMA HRVATSKIH PISACA
18. STOLJEĆA**

Završni rad

JMBAG: 0303043690

Studijski smjer: Hrvatski jezik i književnost

Predmet: Hrvatska barokna i prosvjetiteljska književnost

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: filologija

Znanstvena grana: kroatistika

Mentor: prof. dr. sc. Valnea Delbianco (sumentorica: dr. sc. Dubravka Dulibić-Paljar,
v. asist.)

Pula, rujan 2016.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Sara Del Vechio, kandidat za prvostupnicu Hrvatskoga jezika i književnosti ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica:

U Puli, rujan 2016. godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Sara Del Vechio, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom *Slavonija u djelima književnika 18. stoljeća* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, rujan 2016. godine

Potpis

SADRŽAJ

1. Uvod.....	6
2. Klasifikacija književnosti 18. stoljeća.....	8
3. Osnovne značajke temeljnih slavonskih djela 18. stoljeća.....	9
4. Uzori, vrsta, tema i stil pisanja.....	10
5. Zašto je <i>Satir</i> Satir?.....	12
6. Zašto Kanižlić odabire svetu Rožaliju kao temelj svoga djela?.....	14
7. Položaj obrazovanja i kulture u Slavoniji u 18. stoljeću.....	15
8. Jezik 18. stoljeća u Slavoniji.....	17
9. Prikaz slavonskoga mentaliteta.....	18
10. Položaj i slika žena u djelima slavonskih pisaca.....	19
11. Odnos prema vjeri.....	22
12. Slavonsko gospodarstvo 18. stoljeća.....	23
13. Politički odnosi u Slavoniji u 18. stoljeću.....	25
14. Zaključak.....	27
15. Literatura i izvori.....	29
16. Sažetak.....	32
17. Summary.....	33

1. Uvod

U ovome radu prikazat ćemo viđenja Slavonije u kulturnome, povijesnome i književnome kontekstu 18. stoljeća. Razmatrat ćemo kulturu, politiku, gospodarstvo, jezik, mentalitet ljudi i ostale značajke koje tvore društvo i društvenu sredinu Slavonije na temelju glavnih i uporišnih djela toga razdoblja - *Satir iliti divji čovik* autora Matije Antuna Relkovića i *Sveta Rožalija* autora Antuna Kanižlića. Djelo *Jesenji plodovi* autora Matije Petra Katančića prikazuje lijep pogled na Slavoniju, ali nismo ga analizirali jer ulazi u klasicističko doba književnosti.

Slavonska književnost se kao pojam navodi za hrvatsku književnost u Slavoniji u 18. stoljeću (do preporoda) ili do 20. stoljeća, ovisno o proučavateljima koji se bave tim područjem. Slavonska književnost je složena zbog raznovrsnih poticaja za pisanje, raznih motivacija i tendencija u djelima. To se odnosi na pluralizam poticaja koji utječe na kvalitetu djela, a jedinstvenost teme je povezana s okolnostima i zbivanjima u kojima se tada našla Slavonija.¹ Književni povjesničar Davor Dukić, osim toga, navodi da je slavonski identitet bio nedovoljno razvijen zbog stalnoga iskorištavanja slavonskoga prostora kako bi se Habsburška Monarhija, koja je tada bila na vlasti, gospodarski uzdigla.² Slavonski prostor je uvjet nastanka slavonske književnosti. On se razlikuje od mediteranskoga prostora, koji je okrenut moru, te obuhvaća prostor koji je okrenut kopnu i koji ima geografsku specifičnost kao što je klima, posebnu floru i faunu te način života. U okviru toga, može se govoriti o *slavonstvu* – određenome identitetu mjesta ispunjenoga različitim značajkama.³

Slavonska je kulturna situacija u 18. stoljeću znatno drugačija nego u ranijim stoljećima, a obilježena je buđenjem književnosti koja ranije nije mogla biti poticana zbog osmanlijskih okupacija.⁴ Slavonija je, kao regija u kojoj se hrvatska književnost razvija, bila izdvojena. Povijesno-politički uvjeti u Slavoniji u 18. stoljeću bili su uočljivi u slavonskim temama, idejama i stilu kojim je pisana književnost.

Djela 18. stoljeća u hrvatskoj književnosti obilježena su didaktičko-prosvjetiteljskim karakterom, vjerskome didaktičnošću te poetičkim i retoričkim

¹ R. Bogišić: *Tragovima starih*, str. 166., usp. I. Pepić: *Strategije oblikovanja diskurza o svakodnevici u književnoj kulturi Slavonije 18. stoljeća*, str. 7. – 32.

² D. Dukić: *Hrvatska književnost: neke temeljne značajke*, str. 487.

³ R. Bogišić: *Vrijeme razlika i suprotnosti*, str. 50.

⁴ R. Bogišić: *Vrijeme razlika i suprotnosti*, str. 155.

obrascem junačke narodne pjesme.⁵ Osnovna je misao prosvjetiteljstva u Europi tijekom 18. stoljeća bila da ljudski razum treba vlastitim prosuđivanjem doći do ispravnih ideja i zadaća pomoću kojih bi društvo postiglo svoju svrhu. Slavonija prihvaća nove ideje prosvjetiteljstva u 18. stoljeću koje dolaze u one prostore čime počinje pisanje didaktično-prosvjetiteljskih epova. Naglašava se prosvjetiteljstvo u želji da se prevlada zaostalost naroda koji su živjeli podložni tuđini i općoj zaostalosti. Nakon oslobođenja od Turaka, Slavonija nije bila jedinstveno organizirana. Cilj je bio izbacivanje svih segmenata koji su se odnosili na turski utjecaj što je potaknulo razdoblje ideje odgojnoga cilja. Glavna ideja postaje iskorjenjivanje zaostalosti Slavonaca.⁶

Slavonski pisci su autori koji su podrijetlom Slavonci, poput Matije Antuna Relkovića ili pisci, koji su bili vezani uz Slavoniju životnim djelovanjem i književnim tekstovima, poput Matije Petra Katančića. Svim slavonskim piscima zajedničko je simpatiziranje seoskoga stanovništva, a kritiziranjem njihovih poroka želi ih se dovesti na pravi put. Oni nisu pisci izoliranoga kraja, već svojim djelima surađuju sa svim središtima kulture hrvatskoga naroda, a jedno od glavnih područja suradnje je jezik. Slavonski pisci školovali su se u europskim gradovima kao što je Graz, Budim i Beč. Elemente koje su primijetili u Europi unijeli su u svoja književna djela ali nisu navodili strane pisce ili ih citirali, već su pisali u duhu svoga vremena kako bi ih narod shvatio.

Matko Peić navodi da je slavonskoj književnosti učinjena nepravda jer svi povjesničari književnosti svode djela na pojam prosvjetiteljstva. Ne spominje se pojava rokokoja, deskriptivne poezije i klasicizma koje je kao nove stilove i ideje donijela ova književnost. Vrijednost djela nije jednaka i zbog toga svako djelo zaslužuje poseban uvid i analizu kako bi se spoznala poetika i okvir tadašnjega življenja na području današnje Slavonije.⁷

⁵ D. Fališevac: *Relkovićev „Satir iliti divji čovik“ kao demoratsko-prosvjetiteljski spjev*, str. 119.

⁶ D. Fališevac: *Epika na razmeđu 18. i 19. stoljeća*, str. 81.

⁷ M. Peić: *Slavonija-književnost*, str. 7. – 9.

2. Klasifikacija književnosti 18. stoljeća

Dunja Fališevac i Rafo Bogišić na različite načine tumače podjelu književnosti u 18. stoljeću. Fališevac kod podjele naglašava stil književnosti, a Bogišićeva se podjela temelji na žanrovskoj strukturi koja se odnosi na pojedino djelo. Fališevac smatra da se u to vrijeme oblikuju dva tipa književnosti: tip opremljen visokim poetičkim i estetičkim motivacijama zastupljen kod dubrovačko-dalmatinskih pisaca baroka i renesanse ili slavonskih pisaca baroka i klasicizma te tip namijenjen nižim slojevima oblikovan neukrašenome dikcijom i folklornome književnošću.⁸

S druge strane, Bogišić razlikuje četiri grupe tekstova: Prvo, tekstovi pobožno-kršćanskoga duha koji se ostvaruju u sklopu crkvenih redova franjevaca i isusovaca, koji su uvelike utjecali na književno očitovanje toga vremena. To se odnosi na crkvene pjesme, priručnike, katekizme i molitvenike. Primjer tog korpusa je *Sveta Rožalija* koju ju napisao Antun Kanižlić. Drugo, poučno-prosvjetiteljski tekstovi kojima je cilj donijeti praktične savjete za slavonskoga čovjeka (seljaka). Htjelo se poučiti kako se ponašati u kući i izvan nje, o gospodarstvu, o zdravlju, i najvažnije - kako osloboditi Slavonce od zaostalosti. Na primjer, *Satir iliti divji čovik* autora Matije Antuna Relkovića. Treće, postoje prigodni tekstovi određene inspiracije koje je pisao Matija Petar Katančić. Ti tekstovi odnose se na određene događaje ili situacije u životu. Četvrto, znanstveni radovi različitih usmjerenja unutar kojih se ističe prvi hrvatsko književno-teorijski rad autora Matije Petra Katančića *De poesi illyrica libellus*.

Nepostojanje stroge žanrovske norme omogućuje stvaranje književnih djela u kojima se isprepliće barokne, klasicističke i narodne tendencije. U ovome stoljeću pisci i djela su povezani poetikom – *korisno s ugodnim* jer autori, potaknuti određenom namjerom, žele izreći ono što je potrebno u određenom vremenu, a to je širenje prosvjete i kulturno usmjerenje hrvatskoga naroda.⁹

⁸ D. Fališevac: *Kaliopin vrt*, str. 120.

⁹ R. Bogišić: *Tragovima starih*, str. 167. – 169.

3. Osnovne značajke temeljnih slavonskih djela 18. stoljeća

Prilike u Slavoniji nisu pogodovale društvenome životu, ali razvijaju se narativna djela koja se oslanjaju na različite epske modele. Ovo razdoblje u Slavoniji ima značaj kao humanizam i renesansa u dubrovačko-dalmatinskoj kulturi, to jest, to je klasično ili zlatno doba slavonske epike koje je Slavoniju uvelo u književnu kulturu.¹⁰ Poslije Karlovačkoga mira 1699. godine, slavonska književnost doživljava veliki zamah ostvarivši svoj udio u baroku kao razdoblju hrvatske književnosti u djelima Antuna Kanižlića, Matije Antuna Relkovića i Matije Petra Katančića. Nakon oslobođenja od Turaka smatra se specifičnome književnošću i postaje sastavnica nacionalne književne povijesti.¹¹ Pobožno-odgojni cilj, barokni stih i utjecaj rokokoja, osmerci i dvostruko rimovani dvanaesterci te sentimentalizam i stil pisanja je prisutno i usklađeno u Slavoniji zajedno s cjelokupnome hrvatskom književnošću.

Početno djelo Relkovića, *Slavonske libarice s lipimi molitvicami i naukom krstjanskim nakitite*, ukazuje na svrhu i cilj njegova pisanja, a to je prosvjetiteljska nakana kojom želi pomoći vlastitim zemljacima izaći iz zaostalosti i neznanja. Tijekom ratovanja u kojima je sudjelovao proizlazi njegova borba protiv zlih običaja i predrasuda koje smatra jedinom ostavštinom u Slavoniji, a u tome raspoloženju nastaje njegovo najpoznatije djelo – *Satir iliti divji čovik*.¹² Relkovića ne zanima zašto je neka kultura takva kakva je, već kako je popraviti, a svoj identitet je stekao svojim rođenjem i životom u Slavoniji što ga je dodatno motiviralo da učini nešto za napredak toga područja. On ne želi promatrati prošlost, već živjeti u sadašnjosti i na temelju nje popraviti budućnost. Njegovo djelo je specifično i atipično za 18. stoljeće. Atipično je zbog svoje tematike i adresata kojem je upućeno, a specifično je zbog toga što prije ovoga djela svjetovna epika nije postojala u Slavoniji.¹³ Relkovića se zanemaruje u smislu deskripcije jer se to nigdje ne spominje (u povijestima književnosti se on navodi uz pojam prosvjetiteljstvo) a to se u Francuskoj naziva *La*

¹⁰ D. Fališevac: *Epika na razmeđu 18. i 19. stoljeća*, str. 73.

¹¹ S. Coša: *Slavonska književnost i povijest nacionalne književnosti – regionalizam i nacionalni identitet*, str. 226.

¹² D. Kostanjevac, D. Tomas: *Jezični purizam i turcizmi u djelu Satir M. A. Relkovića*, str. 234.

¹³ D. Fališevac: *Kaliopin vrt*, str. 119.

poesie descriptive jer je kao osnovu svojih djela uzimao prirodu. Dijelovi *Satira* koji govore o sječi šume i o selu Cernik slične su poeziji toga tipa.¹⁴ Nadalje, Antun Kanižlić je pisac i isusovac koji je temelj hrvatske tradicije u književnosti Slavonije jer doprinosi svojim djelima s obzirom na tematiku i jezik. Kod njega je vidljiv rokoko u opisu žene: *Ružom odivena goraše ta vila, obraza rumena, čela jasna bila.*, te u opisu prirode koju opisuje kroz osjetila sluha, vida, opipa i mirisa. Matija Petar Katančić je pisac koji djeluje krajem 18. i početkom 19. stoljeća nakon Kanižlića i donosi klasicizam, motive satira i nimfa i utjecaj antike u slavonsku književnost znajući grčki i latinski jezik.¹⁵

4. Uzori, vrsta, tema i stil pisanja

Relkovićevo djelo *Satir iliti divji čovik* tek sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća počinje zanimati književnu povijest svojom strukturom i žanrovskim osobinama iako je izdan davne 1762. godine u Dresdenu te 1779. godine u Osijeku. Teško je odrediti da li je *Satir* ep, poema, idila, traktat ili nešto drugo po književnoj vrsti. Naslov djela i ton naglašavaju satiru ali to je opći ton djela, a ne žanrovsko određenje. Povijest književnosti obično ga imenuje spjevom ili satirom, ali nikad određenim terminom.¹⁶ To je djelo u kojem se mogu otkriti počeci pučke književnosti i gdje se prosvjetiteljska pouka isprepleće s klasicističkome satirom.¹⁷ U djelu se mogu uočiti različite žanrovske strukture kao što je satira i bukolika. Dijelovi u kojima se kritiziraju *turske skule* i prikazuju negativnosti seljaka pripadaju tradicionalnoj književnoj vrsti satire, a dijelovi gdje *Satir* daje preporuke za bolji život seljaka pripada tradiciji bukoličke, georgičke poezije. S jedne strane, djelo je utemeljeno na antičkim uzorima Vergilijeva idiličnoga prikaza seljačkoga života, a s druge strane sadržajno je prilagodljiv neobrazovnoj publici. Može se reći da *Satir* nije samo pučko prosvjetiteljsko djelo, već da je to i satira 18. stoljeća te klasicistička idila.¹⁸

Satir je vrsta enciklopedije stare Slavonije jer sadrži dijelove o povijesti, etnografiju, lingvistiku, psihologiju i ostale vrste znanosti. Može se reći da je to galerija dokumenata o pejzažu, ljudima, životinjama i običajima. *Satir* ne posjeduje izravne nacionalne programe, obilježen je regionalizmom i nema geopolitičke

¹⁴ M. Peić: *Slavonija-književnost*, str. 10.

¹⁵ Isto: str. 71. i 72.

¹⁶ P. Pavličić: *Kamo pripada Reljkovićevo „Satir“?*, str. 99.

¹⁷ D. Fališevac: *Kaliopin vrt*, str. 121.

¹⁸ Isto: *Što je Relkoviću Satir?*, str. 310. – 312.

sadržaje. Relković oblikuje mentalitet slavonskoga seljaka u njegovoj antropološkoj, kulturnoj i povijesnoj posebnosti, a pri tome se obraća seljaku poistovjećujući ga sa Satirovim adresatom iskaza.¹⁹ Relkovićev boravak u Frankfurtu koristi mu u razvoju klasicizma i rokokoja, ali u većini knjiga spominje se samo njegova poveznica s prosvjetiteljstvom. On primjenjuje epski deseterac koji je srodan djelima bosanskih franjevaca 18. stoljeća kako bi se izrazom najviše približio čitateljima i kako bi ga oni najlakše mogli razumjeti.²⁰

Sveta Rožalija je religiozan spjev napisan 1780. godine u Beču. U njemu se pojavljuju elementi barokne poeme, svetačkih legendi i alegorijskih žanrova s elementima fantastičnoga čije je podrijetlo u europskome srednjovjekovlju.²¹ Scherzer tvrdi da su uzor teme za ovaj spjev bile dvije legende – sveta Rožalija iz Palerma i legenda o svetoj Rožaliji iz Peruua. Tema svetice koja štiti od kuge proširuje se kao legenda o Hrvatskoj i Slavoniji te pridonosi da Kanižlićev odabir lika ove svetice u djelu omogući da upravo ona postane nova zaštitnica Slavonije. To je poema u 4 dijela o svetici iz Palerma na Siciliji koja je bila zaštitnica od kuge i predmet je različitih legendi. Proces od grijeha do milosti i prikaz svetoga života omiljena je tema baroka, a Rožalija nije grešnica već se odaziva na iznenadni Božji poziv. *Sveta Rožalija* je najznačajnije djelo katoličke protureformacije u Slavoniji.²²

Vidljivo je da je poznavao dubrovačke prethodnike kao što je Gundulić zbog odrednica o životu, grijehu, sudbini vremena i svijeta. Klasicizam je vidljiv po alegoriji u spjevu koja ima drugačiju funkciju za razliku od alegorije u baroku. Struktura je poput labirinta kako bi se dodatno istaknuo tajanstven život svetice. Piše dvostruko rimovanim dvanaestercem, iako se tada pisalo osmercem i desetercem zbog narativne strukture teksta.

Temeljni motiv djela je ogledalo jer je pomoću njega stalno očitavan put svetice (njeno uređivanje, ogledalo lika Isusa i podnaslovi spjeva često su obilježeni tematikom ogledala). On je barokni pisac po motivima, a pisac rokoko stila po izrazu pisanja, miješa hladne i tople tonove pisanja te ostvaruje određeni ritam.²³

¹⁹ Isto: *Kaliopin vrt*, str. 123.

²⁰ V. Belaj: *Relkovićevo mjesto u povijesti hrvatske etnologije*, str. 119.

²¹ D. Fališevac: *Hrvatska epika u doba baroka*, str. 173.

²² Z. Kravar: *Predmeti i znakovi u tematskom svijetu „Svete Rožalije“*, str. 339. – 341.

²³ J. Bratulić: *Radosni i veseli isusovac Antun Kanižlić*, str. 87. – 91.

Stilska sredstva su temelj barokne pripadnosti Kanižlića. Stil koji Kanižlić susreće u Beču ima obilježja rokoka koji statičke pojmove simetrije pomiče u nove oblike. Rokoko je dekorativno i zaigrano obavija u neobične oblike koji su u suprotnosti kulta forme i geometrijskih oblika.²⁴ Vodnik veže slavonskoga pjesnika s dubrovačkim – Gundulićem i Đurđevićem. Poveznica s Gundulićem odnosi se na pjesničke slike i barokne urese u slikanju ženske ljepote (zavodnica razmetnoga sina i alegorija razblude koja se javlja kod svete Rožalije). Poveznica s Đurđevićem je motivski paralelizam, pjesničke figure, mikrostruktura stila, poredbe i antiteze. Postoje čak riječi dubrovačkoga podrijetla u Kanižlićevu djelu (godište, gospoja, tanci...). Povjesničarka književnosti Dunja Fališevac tvrdi da je ono što dijeli Kanižlića od religioznih poema Dubrovčana narativnost, opisi vanjskoga svijeta, vremenska distanca, pojava dijaloga unutar monološkoga izlaganja, opisi i priče o raznim lokalitetima te pojava alegorije.²⁵

U slavonskoj književnosti javlja se motiv vitalizma koji se temelji na poruci da je bitno živjeti, a to vodi prema humoru koji je glavna snaga slavonske literature. Stil pisanja temelji se na iscrpljenost i na već poznatoj shemi pisanja te zbog toga unosi inovacije zajedno s pojavom rokoka. Uvelike se posvećuje pisanju o čovjeku i prirodi pa čak i o prirodi u čovjeku (fiziologiji, psihologiji, neurologiji...). Tematika se proteže od svjetovne i pisanju o svakodnevnome životu sve do religiozne koja je bila temelj prošlih stoljeća pisanja.²⁶

5. Zašto je *Satir Satir*?

Na temelju tekstološke analize rukopisa *Satira* dokazano je da Relković uvodi lik Satira naknadno u djelo, a u prvotnoj verziji to je bio glas pripovjedača. To je bio glas autora Matije Antuna Relkovića koji je dio kolektiva i koji se identificira s njim. U prvoj verziji djela autor se poistovjećuje sa Slavoncima, a u drugoj verziji (gdje je Satir zamijenjen pripovjedačem) prikazuje ga kao lika koji dolazi iz druge sredine i kulture u zaostalu Slavoniju.

²⁴ Z. Šundalić: *Molitva u Kanižlićevu stvaralaštvu*, str. 236.

²⁵ N. Aleksandrov Pogačnik: *Slavonski barok u tumačenju Branka Vodnika*, str. 75. i 76.

²⁶ M. Peić: *Slavonija-književnost*, str. 11. i 12.

Peić navodi kako je Relković uveo Satira u svoje djelo jer on kao pripadnik vojničkoga staleža nije mogao kritizirati svećenstvo ali i zbog početničkoga pisanja zbog čega nije mogao odmah progovoriti o novim idejama. Relković u predgovoru objašnjava zašto uvodi baš ovaj lik kao predstavnika svojih ideja. Prvo, Satir se kao mitološko biće povezuje s književnome vrstom satire u kojoj se ismijavaju mane pojedinaca i društvenih običaja (navika), konkretno Slavonci. Lik Satira omogućuje slobodno izražavanje o problemima Slavonije u 18. stoljeću. Relkovićeva namjera bila je napisati šaljivo i istinito djelo, a Satir mu je to omogućio kao objektivni promatrač koji vidi i kritizira sve negativnosti. Relković svoje djelo određuje kao didaktično i prosvjetiteljsko djelo jer preko lika Satira upućuje praktične savjete za svakodnevan život konkretnoj grupi ljudi. Kroz lik Satira Relković progovara o brojnim socijalnim, ekonomskim i moralnim problemima u Slavoniji. Mitološki lik odnosi se na bukoličku književnost koja se temelji na mirnome životu seljaka.²⁷

Satir bi bez Satira bio samo opis slavonskih običaja, sela i seljaka s preporukom kako treba živjeti i s kritikama koje se odnose na autorove sunarodnjake. Njegovo djelo je deskriptivno i didaktično jer govori o pitanjima etnologije, povijesti, geografije, sociologije te donosi reforme i nove ideje školovanja i gospodarstva. Lik Satira daje šaljivo-satiričan ton djelu, promiče granice djela od pučkoga prema književno-umjetničkome stilu, a Satirov glas osigurava narativnost i fikcionalnost.

Relković je izjednačio Satira s divljim čovjekom koji je pripadao srednjovjekovnoj koncepciji unutar koje se to odnosi na mitološko biće. U ovome djelu mitologija je povezana s divljim čovjekom koji je prisutan u folklornim karnevalskim običajima Slavonije. *Satir* je moderni vid pripovijedanja jer ne kritizira samo ljudski karakter kao sve satire, već i kulturu, običaje, gospodarstvo i mentalitet ljudi po čemu je vidljiv utjecaj zapadne Europe.

Satirov govor osude Slavonaca nije subjektivan, nego objektivan jer lik pripada svijetu fikcije, a ne zbilji. Svi sadržaji se fokaliziraju kroz lik koji nije realno biće pa je to priča Satira o Slavoniji. Pripovjedač želi osigurati položaj satire kao književne vrste te tako prikazuje iskrivljenu stvarnost kroz Satira.²⁸

²⁷ J. Bratulić: *Matija Antun Relković i njegovo djelo*, str. 105.

²⁸ D. Fališevac: *Što je Relkoviću Satir?*, str. 302. – 309.

Lik Satira ukratko se povezuje s pojmom satire, a njegovo uvođenje je motivirano. Glavna funkcija je da zatomi glas u djelu. U drugom izdanju *Satira* javlja se Slavonac koji govori o sebi i svojim uspjesima, a postaje očito da su Slavonac i Satir izmišljeni te da je autor stvaran.²⁹

6. Zašto Kanižlić odabire svetu Rožaliju kao temelj svoga djela?

Okolnosti u kojima je Kanižlić radio odnose se na život i djelovanje u području Slavonije koja se obnavljala nakon turske vlasti te na njegovu službu u isusovačkome redu. Bez obzira na crkveno zvanje, on u prvome redu ostaje slavonski seljak. Iz njegovih savjeta vidljivo je da voli bližnje, da cijeni ambiciju i molitvu kroz koju čovjek postaje sposobniji da ljubi Boga i bližnje.³⁰

Sveta Rožalija je svetica podrijetlom iz grada Palerma sa Sicilije koja je odlučila živjeti u spilji u blizini svoga grada u strogo pokorničkome načinu život sve do smrti. Tijekom haranja kuge, ona se ukazuje ljudima i upućuje ih na mjesto gdje su njezine kosti te nakon pronalaska njezinih ostataka kuga nestaje.³¹

U 18. stoljeću (1739. godine) požeštinu je poharala kuga tijekom koje je pomrlo više od polovice stanovništva, ali demografski gubitak je brzo nadoknađen. Nakon skoro 40 godina od toga događaja slavonski predstavnik barokne književnosti, Antun Kanižlić piše djelo u kojem je temeljni lik svetica koja je zaštitnica kuge. Odabir lika za svoje djelo ne može predstavljati slučajnost nakon koje i glavni trg u Požegi dobiva spomenik posvećen nemilom događaju, a svetica postaje jedna od glavnih i najpoznatijih zaštitnica Požege i požeške okolice kao i cijele Slavonije.³²

7. Položaj obrazovanja i kulture u Slavoniji u 18. stoljeću

Turci su gospodarili Bosnom i Slavonijom potkraj 16. stoljeća, a kasnije su preuzeli jadranski dio od Stona do Zrmanje. Tim događajem stradava književni i kulturni rad koji se tek krenuo razvijati u Hrvatskoj.³³ Društvena sredina slavonske

²⁹ P. Pavičić: *Kamo pripada Reljkovićev „Satir“?*, str. 115.

³⁰ M. Belić: *Antun Kanižlić*, str. 307. – 311.

³¹ *Sveta Rozalija Palermska*, <http://sveci.net/index.php/component/content/article/2-uncategorised/567-sveta-rozalija-palermaska>; (preuzeto: 2. 8. 2016.)

³² R. Skenderović: *Kuga u Požegi i Požeškoj kotlini 1739. godine*, str. 157.

³³ T. Matić: *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji*, str. 9

književnosti bila je relativno tradicionalno ustrojena bez doticaja zapadne Europe, ali je istodobno nadoknadila kulturnu tradiciju toga prostora pomoću književnika i njihovih djela koja se javljaju u to vrijeme. Zamahom kulturne tradicije razvija se pismenost, obrazovanje i prosvjetno djelovanje na području Slavonije.³⁴ U 18. stoljeću počinju se otvarati škole, učitelji potiču djecu da pohađaju škole i da napreduju u obrazovanju, ali roditelji vjeruju u fizički posao a ne u besposličarenje u školama. Pretežno su samo dječaci išli u škole, a djevojčicama je bilo mjesto u kući i na polju.³⁵ Promjene se događaju i kod pisaca. Nakon oslobođenja Slavonije od Turaka autori imaju potrebu pisati racionalno-prosvjetiteljskom namjerom. Slavonija je bila isključena iz aktivnoga kulturno-književnoga života zbog vlasti Turaka pa je rezultat tome bila nepismenost i zapuštenost u svakome pogledu. Osim svjetovnih ljudi, na razvoj obrazovanja i kulture u Slavoniji djeluju i crkveni redovi – franjevci i isusovci.³⁶

Za Relkovićeve *Satira* se najčešće govori da pripada prosvjetiteljskome periodu jer se Relković upoznao s idejama prosvjetiteljstva u Njemačkoj i jer je glavna namjera toga djela poučiti puk nečemu. Njegov odnos prema europskome prosvjetiteljstvu je neodređen jer je ondje djelo namijenjeno za obrazovanje naroda, a ovdje je *Satir* zamišljen da ga mogu čitati i oni koji nisu obrazovani te za one koji ne znaju čitati i koji bi lakše pratili djelo slušajući druge kako ga čitaju.³⁷ Inovativan je po još jednoj antropološkoj činjenici, a to je kritika seoskoga života koja ne polazi od kršćanskih i moralnih argumenata, već od ideje da je čovjek grešan i da mu je život loš zbog neznanja. Opisi svakodnevice su prvi u slavonskoj kulturi koji svjedoče zanimanju za kulturnu antropologiju na ovim područjima. Činjenica da prikazuje turske običaje kao nešto negativno i osvrtnje na kršćanstvo ne može se tumačiti kao netolerantnost prema vjeri, već kao nakana da se prilagodi spoznaja slavonskoga seljaka.³⁸ Izražava mišljenje da su škole preduvjeti ostvarenja etičnosti i dobra u čovjeku. Dominantne ideje su promjene čovjeka obrazovanjem te moralno-etičke vrijednosti škola i školovanja.³⁹ Prosvjetni rad slavonskih književnika pokazuje želju za iskorjenjivanjem nepismenosti i njihova viđenja da bez prosvjete nema napretka

³⁴ D. Fališevac: *Epika na razmeđu 18. i 19. stoljeća*, str. 77.

³⁵ J. Bratulić: *Radosni i veseli isusovac Antun Kanižlić*, str. 83.

³⁶ Z. Kravar: *Studije o hrvatskom književnom baroku*, str. 337.

³⁷ P. Pavličić: *Kamo pripada Reljkovićev „Satir“?*, str. 100.

³⁸ D. Fališevac: *Kaliopin vrt*, str. 124.

³⁹ Isto: *Relkovićev „Satir iliti divji čovik“ kao demoratsko-prosvjetiteljski spjev*, str. 127.

kod ljudi, a da se to može postići samo među populacijom koja voli knjigu. Zbog toga Relković smatra da jedino škola i knjiga mogu uništiti loše običaje koji su u suprotnosti prosvjetiteljskoga nastojanja: *Voliš dite za krmci poslati,/neg u skulu da se uči dati./Kojeno se još ni najist kader, jer ga učiš psovati mater?*⁴⁰

Turska vladavina ostavila je duboke tragove nepoznavanja vjerske istine kod nepismenih seljaka što zadaje brige učenim ljudima slavonskoga kraja. Relković hvali Ljubibratića u *Satiru* jer je zaslužan za gradnju ceste u Slavoniji koje su omogućile veći pristup kulturnome širenju književnosti.⁴¹ Najsakriveniji vid kulture u *Satiru* je ples i glazba. Čitatelji je vide kao moralnu pokvarenost: *To vi turske slidite hadete,/jerbo od njih to sve imadete.*⁴², a razlog tomu je nepoznavanja europskoga plesa baleta i glazbe novoga tipa toga vremena.

Kanižlićevi molitvenici nemaju književnu vrijednost, ali uočava se svijest o književnoj kulturi svog naroda koju Kanižlić ističe. Pastoralni karakter njegovih knjiga naveo je na širenje pismenosti u požeškome kraju. U to vrijeme seljacima nije bila važna pismenost, nego samo obrađivanje zemlje i fizički rad, a crkveni redovi kao što su franjevci i isusovci donose nove vidove pismenosti i obrazovanja u Hrvatsku pa tako i u Slavoniju. Sveta Rožalija na početku šalje svoju knjigu roditeljima i opisuje svoj cijeli život. Taj čin slanja je alegorija kojom Kanižlić želi navesti čitatelje na pravi put: *Putuj k rodu momu, koji od želje vene,/da u dvoru svomu vidi u tebi mene - /mene, to jest moje stanje, moje ime,/za oblakšat svoje brige tužno brime.*⁴³

Katančić je pridonio kulturi slavonskoga naroda prijevodom Biblije na hrvatski jezik, a povezivao je Slavonce sa sunarodnjacima radi čestoga putovanja u inozemstvo. Kao pripadnih franjevačkoga crkvenog reda prepoznao je ulogu i značaj jezika u 18. stoljeću za slavonski narod i intenzivno piše knjige koje su ostavile veliki trag i u današnjem vremenu.

8. Jezik 18. stoljeća u Slavoniji

⁴⁰ M. A. Relković: *Satir iliti divji čovik*, str. 33.

⁴¹ T. Matić: *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji*, str. 25.

⁴² M. A. Relković: *Satir iliti divji čovik*, str. 63.

⁴³ A. Kanižlić: *Sveta Rožalija*, str. 19.

Osamnaesto stoljeće je izrazito pluralitetno s obzirom na teme, ideje, stil i nazore, ali i doba preokreta i promjena koje postepeno dolaze u ovome razdoblju. Novost koja zahvaća područje jezika u Slavoniji, ali i u cijeloj Hrvatskoj, je štokavski govor. Novi način govora dodatno naglašava kraj staroga i početak novoga razdoblja u književnosti, ali i u cjelokupnome životu hrvatskoga naroda.⁴⁴

Dugogodišnji kontakt Slavonaca s Turcima i bosanskim kolonistima omogućilo je prodor velikome broju turcizama u slavonski govor. Govor doseljenika i Slavonaca nije se puno razlikovao u izražavanju jer su obje strane govorile ikavskome štokavštinom s mnogo turcizama. Slavonski pisci koristili su se i stranim riječima kad je bilo potrebno, a kako bi obogatili književni jezik koristili su se izrazima drugih pisaca iz različitih krajeva Hrvatske. Primjer tomu je Kanižlić, kako je već spomenuto, koji koristi riječi dubrovačkoga podrijetla kao što je *godište* i *gospoja* u svojim djelima.

Iako je Relkoviću bio cilj izbaciti turske riječi u Satiru i dalje možemo uočiti riječi turskoga podrijetla kao što su avlija, mašala, pendžer... i tako dalje. Razlog tomu može biti dvojako. Relković je svoje djelo namijenio nekim slavonskim seljacima koji su poznavali i koristili veliki broj turskih riječi pa ih uvodi u svoje djelo kako bi na što lakši način razumjeli pouku i bit njegove riječi. Drugi razlog, koji objašnjava Relkovićevo korištenje turskih riječi, odnosi se na to da ni sam pisac nije bio svjestan turskoga podrijetla velikog broja riječi pa mu je bilo teško raspoznati koje su slavonske, a koje turske.⁴⁵ Bez obzira na turcizme, Relković je sačuvao zavičajno narječje posavske štokavštine ikavskoga govora s arhaičnim oblicima i starim akcentom: *Zato velim i vami, divojke,/zemljakinje i moje Slavonke:/ne čuva se tako divičanstvo, a i vaše najveće bogatstvo. Ne mećite u pogibil blago,/koje vam je od sveg svita drago...*⁴⁶

Kanižlić ističe važnost standardnoga jezika u vrijeme kada se on tek formira: *Naš jezik ilirički, slovinski, slavonski*. Taj jezik nije bio regionalni govor slavonskoga zavičaja već standardni hrvatski jezik.⁴⁷ Kanižlić je bio svjestan utjecaja turskoga jezika u ono vrijeme što je vidio kao jednu negativnost u kulturi hrvatskoga naroda i komponentu koja će sprječavati razvoj književnosti i obrazovanje među ljudima. On

⁴⁴ D. Dukić: *Hrvatska književnost: neke temeljne značajke*, str. 14.

⁴⁵ D. Kostanjevac, D. Tomas: *Jezični purizam i turcizmi u djelu „Satir“ M. A. Relkovića*, str. 235. – 247.

⁴⁶ M. A. Relković: *Satir iliti divji čovik*, str. 37.

⁴⁷ M. Belić: *Antun Kanižlić*, str. 310.

potiče na prevladavanje kršćanske savjesti i zdravog razuma u svojim djelima: *A ti, ako vrime prigodno tu vidiš,/da se služeć š njime koga ne uvridiš, otajstvo jim, kako otiđo', otvori/i mojim ovako jezikom govori.*⁴⁸

Književnici, jezikoslovci i ostali znanstvenici 18. stoljeća imali su instinkt za posebno jedinstvo i izgradnju standardnoga jezika. Ujedinjuju se načela kajkavskoga, štokavskoga i čakavskoga narječja te se oblikuje standardni jezik kojemu je epilog bio ilirski pokret. Taj novi odnos prema određenim djelima označavao je ujedno i cjeloviti odnos prema hrvatskoj književnosti.⁴⁹

9. Prikaz slavonskoga mentaliteta

Prosvijećena Europa i zaostala Slavonija, strog, razborit, pobožan život naspram raskošnoga, hedonističkog života suprotnosti su koje potiču prosvjetiteljstvo na našim područjima.⁵⁰ *Satir* je s jedne strane, upućen neobrazovanim čitateljima te zbog toga ima dodirnih točaka s bosanskim franjevcima koji su pisali tip literaturu kojoj je svrha širenje prosvjete. S druge strane, način na koji Relković tumači ljudski mentalitet i razumijevanje čovjeka prema socijalnoj pripadnosti posve je inovativno u hrvatskoj kulturi 18. stoljeća.⁵¹ Relkoviću je cilj ne zaostajati za europskim modelima i načinima života. On želi očistiti Slavončev um od barbarskih običaja kako bi sretnije živio vjerujući da osobine nisu urođene već stečene i da se čovjek rađa kao *tabula rasa*. Relković slijedi ideje Johna Locka koji ih je prikazao u djelu *Ogled o ljudskom razumu* jer opisuje turske *skule* karakterističnim crtama mentaliteta slavonskoga seljaka 18. stoljeća. Niže različite slike iz seljačkoga života: otac koji nagovara dijete da psuje majku, ašikovanje, sitne krađe, običaje u kolu, seoska ogovaranja i brojne druge prizore.⁵²

Relković smatra turske običaje jedinim izvorom zaostajanja slavonskoga mentaliteta. Smatra da je to razlog zbog kojega ljudi ne mogu napredovati i istaknuti slavonsku tradiciju. U sklopu toga najviše opisuje loše običaje kao što je divan i kolo. Divan označava razgovor i večernje sastanke mladeži kao svakodnevni običaj.

⁴⁸ A. Kanižlić: *Sveta Rožalija*, str. 39.

⁴⁹ R. Bogišić: *Tragovima starih*, str. 157.

⁵⁰ A. Bilić: *Satir nije divji čovik – o divanu s književnopovijesnoga i jezičnoga aspekta*, str. 180.

⁵¹ D. Fališevac: *Relkovićev „Satir iliti divji čovik“ kao demokratsko-prosvjetiteljski spjev*, str. 120.

⁵² Isto, str. 124.

Relković divan osuđuje kao izvor nemorala i pokvarenosti zbog moralne i gospodarske štete. Kolo bi, po Relkoviću, bilo razlog sputavanja razvoja obrazovanja i kulturnoga napretka, a divan je razlog zaostajanja u gospodarskome napretku.

Zbog velikoga broja nepismenih ljudi onoga doba, Relković računa na usmenu recepciju tekstova. Njegov cilj je unaprjeđivanje načina života običnoga čovjeka. Pisan s poučnom tendencijom, *Satir* je izvor savjeta pomoću kojih se želi promijeniti loš način života ljudi. Relković naglašava kako su *turske skule* običaji koje je Slavonac stekao neznanjem, a da mu zlo kao takvo, nije urođeno. Relković koristi žanr satire kojom nasmijava i kritizira mane i nedostatke ljudi.⁵³ Relković kritizira različite događaje u društvu pa tako i brak. Kritizira najviše roditelje mladenaca koji gledaju samo interes, a ne ljubav i zajedništvo: *...nego tražite sebi prijatelja/ i prosite, gdi je vami volja,/pak se posli mladenci ne ljube,/neg od zlobe i dušu izgube.*⁵⁴ Zatim, prigovara seljacima što previše troše na svadbu što se može gledati kao savjet s ekonomske strane: *...pak pojidu za nedilju dana/tvoju hranu, na godinu dana/što bi tebi s mladom bilo dosta bilo,/da se ne bi onda potrošilo.*⁵⁵

Također, čaranja i vračke kod vjenčanja osuđuje na način da se poziva na Evanđelje i kritizira seoske starice koje vjeruju u to i izvršavaju određene obrede: *...jerbo Boga ti na stranu mećeš,/a viruješ crne čarolije/i ostale turske vragolije. Zašto tebe tvoja draga mati,/kad ti pojde, nauči čarati?/A ne kaza, kako ćeš roditi/i dičicu Bogu odgojiti...*⁵⁶

Nadalje, osuđuje odgoj očeva koji nagovaraju djecu da rade na polju, a ne da uče te da psuju majku: *Voliš dite za krmcu poslati,/neg u skulu da se uči dati./Kojeno se još ni najist kader,/jer ga učiš već psovati mater?*⁵⁷ Na temelju toga, Relković ujedno i krivi roditelje za sudbinu djeteta ako krene krivim putem što može loše završiti. Osim zajedništva, odgoja, vjerovanja i trošenja novca on kritizira i preveliko konzumiranje alkohola, to jest, on opisuje seoski događaj pečenja rakije tijekom kojega svi piju a ne misle na poslove: *Onamo ti litina ostala,/a ovamo rakija nestala,/ni od kud se pomakao nisi,/sada gledaj, siromaše, gdi si.*⁵⁸ Ovdje je Relković

⁵³ A. Bilić: *Satir nije divji čovik – o divanu s književnopovijesnoga i jezičnoga aspekta*, str. 159. – 164.

⁵⁴ M. A. Relković: *Satir iliti divji čovik*, str. 60.

⁵⁵ Isto, str. 62.

⁵⁶ Isto, str. 65.

⁵⁷ Isto, str. 33.

⁵⁸ Isto, str. 95.

opisao jedan stari seoski običaj pečenja rakije u Slavoniji, ali taj opis se temeljio na negativnome konzumiranju alkohola.

Kanižlić portereće ljudi u Slavoniji vidi kroz boje koje označavaju pojedina emocionalna stanja ljudi kao što je crvena za vatrenost i živost, siva za tmurnost i bijela za dragost. Veliku ulogu u opisima ljudi predstavljaju biljke, životinje i priroda općenito. Kanižlić smatra da je narodu potrebno obrazovanje i pismenost pa je djelovao na tome području pisanjem svojih djela od molitvenika i katekizama sve do spjeva *Sveta Rožalija*. On je volio svoj narod, s njim živio i suosjećao i nikada nije osuđivao seljake ili građane za njihove loše postupke, već ih je odlučio usmjeravati na pravi put svojim savjetima i pisanjem knjiga u svrhu razvoja obrazovanja. U djelima naglašava pravednost i poštivanje među ljudima, uravnoteženo govori o grijehu, pokorama i kajanju upućeno Slavoncima bez osuđujućega tona.⁵⁹

10. Položaj i slika žena u djelima slavonskih pisaca

U vremenu kad slavonski pisci pišu, položaj žena u društvu određen je njihovom podređenošću u odnosu na muškarce. To se očitovalo u raspodjeli poslova, gospodarstvu i posebice u obrazovanju što je ženama moglo omogućiti prvi vid napretka. Takav odnos prema ženama prikazani su i u djelima slavonskih pisaca.

Relković nije dao pozitivan pogled na žene u svome *Satiru*. One su prikazane kao osobe koje posvađaju braću i donose im raskol u obitelji: *A kako se, brate, rastadosmo/i ljube nam dvor upravljaše,/tada naši dvori potavnješe/ i gosti nas, brate, odbjegoše,/ne pohode srijemski knezovi/ nit sam glavom car srbski Stjepane*. te kao one koje kradu zadrugu.⁶⁰ Također, žene su prikazane i kao kradljivice zadruge, a navodi i opis zle žene: *...jer je, momče, zla žena ovaka:/ kada njojzi ni što po čudi,/ne stidi se ni poštenih ljudi,/nego više i po kući buči,/lupa vratai, kao vrag se muči,/ciči, ječi, pak oda zla plače,/kune, grdi i po kući skače*.⁶¹ Nadalje, vidljiva je hijerarhija odnosa muškarac – žena: *Ja gospodar, a ti moja žena;/moraš štitit, jer ćeš biti b'jena*.⁶² Zbog toga Relković oštro kritizira muževe koji bi trebali koriti žene zbog

⁵⁹ M. Belić: *Antun Kanižlić*, str. 311.

⁶⁰ M. A. Relković: *Satir iliti divji čovik*, str. 99.

⁶¹ Isto, str. 72.

⁶² Isto, str. 73.

svojih postupaka. On je vidio zadrugu kao nešto dobro i nešto što treba napredovati, a žene kao one koje unazaduju društveni napredak. Prikazuje i hedonističko shvaćanje života od strane žena i njihove loše odnose prema muškarcima.⁶³

Što se tiče položaja u kući, žene moraju jesti nakon muškaraca pa tek onda djeca. Gazdinstvo u kući se uvijek isticalo, a to je mogao biti samo muškarac. U vojsku su išli muškarci dok su žene ostajale kod kuće paziti na gospodarstvo i na djecu. Zadruga, koje su bile organizirane kao društvo koje treba zajedno funkcionirati, uvijek je predvodio starješina koji je muškoga roda. Roditelji su i među djecom pravili razliku šaljući samo mušku djecu u škole, a ne žensku smatrajući da im je glavni cilj života udaja.

Kanižlić prikazuje drugačije koncepciju žena u svojim djelima. One su prikazane kao čista apstrakcija i kao žene koje su realne što spaja u jedinstven model ženske ljepote. Prikaz ljepote temelji se na: maloj glavi, ovalnome licu i porculanskome tenu u pučkome obliku svete Rožalije. On traži apsolutnu ljepotu u ljubavi i moralnome savršenstvu. Rožalija je slika Boga, ali alegorija nesebične ljubavi koja ne uzrokuje gubitak ljudske slike.⁶⁴ Na temelju toga možemo uočiti koliko je Kanižliću bitna njegova duhovna slika žene koja mu je forma za ljubav i ljepotu.

To potvrđuje Peić koji navodi kako Kanižlić ne ocrta realne portrete žena, nego od elemenata realnosti žene sastavlja od imaginacije i alegorije koji su apstraktni likovi.⁶⁵ Kanižlić izgled Rožalije ocrta u rokoko stilu, opisom frizure u koju unosi slavonski jezik nazivima *okrug* i *kukmice*. Njegovo poznavanje frizura, šminkanja i odijevanja znak su poznavatelja modernoga vremena i mode europskoga stila.⁶⁶

Možemo uočiti veliku opoziciju u opisima žene i njezine funkcije u djelima ova dva pisca slavonske književnosti. Od svjetovnoga opisa i gruboga viđenja ženske uloge u društvu, optužbi na račun žena kao kradljivica, potlačenosti i nemogućnosti školovanja sve do duhovnoga opisa u cilju prikaza ljubavi i ljepote te savršenstva kroz lik žene kao što je svetica Rožalija. Ovo nam pokazuje različita viđenja žena i

⁶³ T. Matić: *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji*, str. 69.

⁶⁴ Z. Šundalić: *Molitva u Kanižličevu stvaralaštvu*, str. 241.

⁶⁵ M. Peić: *Barok i rokoko u djelu Antuna Kanižlića*, str. 26.

⁶⁶ Isto, str. 70.

njihovih funkcija u istome vremenu i kod pisaca istih sredina na potpuno drugačiji način.

11. Odnos prema vjeri

Miješanjem turskoga stanovništva sa slavonskim dolazi do čestih sukoba i migracija koje se u velikoj mjeri odražavaju i na religiju među stanovništvom. Česti sukobi su bili među kršćanskim svećenicima i muslimanskim poglavarima te između biskupa različitih gradova unutar Hrvatske zbog čega su prilike bile još teže.⁶⁷ Takvi sukobi i odnosi odražavali su se na stanovništvo, a i na pisce koji su to prikazali u svojim djelima i zbog kojih mi danas možemo predočiti tadašnje stanje i viđenje vjere.

Relković se poziva na kršćanstvo, ali ne želi plašiti ljude da će završiti loše zbog grijeha te na optimističan način poziva na razum. Gleda na čovjeka kao biće koje se može promijeniti, a to znači da je ovo književno djelo društveno-povijesno uvjetovano. Razumijevanje vjere i Boga uklapa se u razum i obrazovanje, a razum je duhovna snaga čovjeka zajedno s religijom. Razumski poredak univerzuma vidljiv je iz dijelova gdje autor govori o skladnoj ovisnosti i harmoničnosti čovjeka, prirode i Boga. *Satir* je, u usporedbi s ostalim djelima toga vremena, moderan, razumije čovjeka i prirodu te u djelu vjera proizlazi iz spoznaje zbog čega je Relković prosvjetitelj. Relković ne progovara satirično o crkvenoj instituciji niti o nekoj drugoj svjetovnoj ustanovi.⁶⁸ On kritizira i mlade ljude na kojima je budućnost u želji da se posvete vjeri i Bogu: *Kad se kolo u troje zaniše,/i majka se sama u seb' niše,/ čini joj se, da će poletiti,/što kćer vidi s ašikom igrati./ A od svetca ni spomena nije,/da bi išla pivat litanije.*⁶⁹

Kanižlić se na početku djela poziva na Boga i daruje mu sudbinu svoje knjige i njezina prihvaćanja od strane ljudi: *Što ja reko: srići? Izručam te Bogu;/ Da ćeš srićno ići š njim, uzdat se mogu.*⁷⁰ Njegovo cijelo djelo je prožeto pokorničkim životom Rožalije koja se iznenadno obratila i odlučila živjeti u samoći do smrti. Njegov religijski spjev doprinos je slavonskoj književnosti i s vjerskoga gledišta.

⁶⁷ T. Matić: *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji*, str. 14.

⁶⁸ D. Fališevac: *Relkovićev „Satir iliti divji čovik“ kao demoratsko-prosvjetiteljski spjev*, str. 128.

⁶⁹ M. A. Relković: *Satir iliti divji čovik*, str. 39.

⁷⁰ A. Kanižlić: *Sveta Rožalija*, str. 19.

11. Slavonsko gospodarstvo 18. stoljeća

Relković se rodio u selu koje graniči s dvije države – Austrijom i Turskim Carstvom. Te države razvijale su se u drugačijim društvenim sistemima. U Europi je vladao feudalni sistem po kojem su se određene grupe ljudi razvijale i motivirale za daljnji napredak. Poljoprivredna proizvodnja, koja je bila temelj za seljakovu egzistenciju, zaostajala je zbog nerazvijene tehnike i tehnologije. Stalna ratovanja razarala su ekonomsko stanje sela i uništavala društveni razvoj. Razvitak poljoprivrede započinje tek početkom 19. stoljeća dolaskom razvijene tehnologije za obrađivanje zemlje iz Francuske preko Engleske.

Boravkom u zarobljeništvu (u Pruskoj) upoznaje razvijenu kulturu i poljoprivrednu proizvodnju. Njegovo podrijetlo i povezanost sa svojim rodnim krajem motivira ga da nešto pokrene kako bi se stanje u Slavoniji promijenilo. To je područje zaostalog stočarstva i ratarstva, a od velike važnosti je utjecaj vanjske politike Austrije i Turske pomoću kojih bi se Slavonija počela razvijati i napredovati. Razvojem manufakture u Austriji počinje se razvijati i gospodarstvo u Slavoniji.

Iako je primarni cilj *Satira* duhovni i prosvjetiteljski, a ne gospodarski Relković je prvi i najvažniji nositelj znanstvenih ideja koje su se ticale razvoja poljoprivrede u 18. stoljeću.⁷¹ Relković promatra Slavoniju kao fiziokrat i smatra da je zemlja jedino bogatstvo, a poljodjelstvo najbolje zanimanje. U djelu želi uvjeriti Slavonce u to kroz opise prirode i ljudskoga rada. On smatra da je seljakov rad temelj za ekonomsku zajednicu: *Ti si jedan spahija mali/i baš onaj težak pofaljen,/od kojega i muke i truda/uživaju druga spahija svuda.*⁷² Slikama prirode prikazuje čitateljima da je život seljaka bolji od život građana: *Kad u večer veće rosa pade,/kada on svoje vrime znade,/kada sunce za goru pobigne,/i kad se dim nad selo podigne,/onda i on s posla ide kući/pak još piva sam putem idući.*⁷³ Bojom, ritmom i izrazima ostvaruje prikaz žive prirode.⁷⁴ Relković smatra da je seljački život najbolji i to je vidljivo po hvaljenju seljaka kojega izravno spaja s prirodom.⁷⁵

⁷¹ D. Tadijanović, J. Vončina: *Problemi ekonomskog i društvenog razvoja Reljkovićeve vremena i kako se oni odražavaju u njegovu „Satiru“*, str. 21. – 29.

⁷² T. Matić: *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji*, str. 59.

⁷³ M. A. Relković: *Satir iliti divji čovik*, str. 114.

⁷⁴ J. Bratulić: *Matija Antun Relković i njegovo djelo*, str. 105.

⁷⁵ D. Fališevac: *Relkovićev „Satir iliti divji čovik“ kao demoratsko-prosvjetiteljski spjev*, str. 129.

Gospodarstvo i život u seljačkim kućama nakon oslobođenja od turske vlasti bio je na niskome stupnju. Seoski život je bio u zadrugama u kojima je živjelo i do 20 parove bez svađa. Članovi bi glasanjem birali najsposobnijega zadrugara koji bi vodio kućne i poljske poslove, pazio na mir unutar zadruge i kontrolirao imovinsko stanje. Relković o zadruzi kaže: *Nek sva kuća izabere glavara/koji druge k poslu nagovara,/al neka ga i sva kuća sluša/ili barem pol godine kuša/ako dobro kućom ne upravlja,/onda njega prominiti valja.*⁷⁶ Žene nisu imale pravo glasa, samo su obavljale kućanske poslove. Glava kuće uvijek bi bio muškarac koji je trebao opskrbiti dovoljno muškaraca za vojsku, a graničarska vojna uprava bi imala glavnu riječ.⁷⁷ Relković zamjera nekoliko stvari vezanih za zadruge, a to se odnosi na nemarnost seljana prema zdravlju, loše izgrađene kuće i na običaje koji su uhvatili korijenje od turske vladavine.⁷⁸ Slika poretka društva u Slavoniji podsjeća na Leibnizovu sliku svijeta koja optimistično prikazuje društvo i vidi ovaj svijet kao najbolji od svih svjetova, a to dokazuje i skladno društvo kod Relkovića koje funkcionira zajedno u zadrugama.⁷⁹

S druge strane, Relković prikazuje iskustvo sile prirode kao kaznu, grmljavine i munje koje izazivaju strah kod seljana. Kako je na zanimljiv način navela znanstvenica Pšihistal, da je redatelj tog događaja Bog, akteri su sunce i vjetar, nebo je pozornica, a seljaci su gledatelji. Tom usporedbom nevremena naglašava kako je Relković to vidio kao kaznu za seljake zbog njihova ponašanja, neodgovornosti i nemara.

12. Politički odnosi u Slavoniji u 18. stoljeću

Osmanlije su zauzele Slavoniju u 15. stoljeću kako bi preko nje osvojile Beč, ali na taj način utemeljuju svoju vlast i pustoše slavonske krajeve.⁸⁰ Prije toga, Slavonija je bila razvijena u vrijeme vladavine Rimljana, a u vrijeme velike Seobe naroda kada je razoren jedan od najvećih gradova Sirium počinje sve više propadati. Ratovi i ratna razaranja od Mohačke bitke pa sve do pada Turaka sve je više uništavalo Slavoniju.

⁷⁶ M. A. Relković: *Satir iliti divji čovik*, str. 103.

⁷⁷ R. Pšihistal.: *Kako čitati Satira?*, str. 131.

⁷⁸ Isto: *O dvjema marginalijama Relkovićeve „Satira“: teodrame u scenskim igrama prirode*, str. 230.

⁷⁹ D. Fališevac: *Relkovićev „Satir iliti divji čovik“ kao demokratsko-prosvjetiteljski spjev*, str. 129.

⁸⁰ D. Kostanjevac, D. Tomas: *Jezični purizam i turcizmi u djelu „Satir“ M. A. Relkovića*, str. 234.

Nakon turskih razaranja, plemići se povlače s kmetovima na Zapad te se sela prorjeđuju zbog čega se kontinuitet jedinstvenoga života prekida. Pojedini stanovnici koji se tek doseljavaju preuzimaju tursku kulturu i vjeru nakon čega se narušava cjelokupno društvo. Nakon austrijskoga dolaska na vlast počinju pljačke stanovnika pa seljani opet bježe prema Turcima od kojih su donedavno bježali i koji su ih sprječavali u razvoju i nadmetali im svoju moć i vlast.⁸¹

Godine 1702. nakon osnivanja posavske i podravske vojne granice, Slavonija je vraćena Habsburškoj Monarhiji u vlast. Područje je od tada često izloženo migracijama, slaboj naseljenosti i brojnim pobunama. Osim toga, kuće su loše izgrađene, ceste su nesigurne, nema dobro organiziranoga liječenja te je prisutno praznovjerje.⁸² Relkovićevo djelo *Satir iliti divji čovik* izražava mržnju prema okupatorima njegova zavičaja, a s druge strane iskazuje zahvalu osloboditeljima svoga područja. Smatra da je Slavonija zaostala zbog turske vlasti, a spas vidi u Austriji. Opreka Turska i Austrija stoje kao tama i svjetlo u djelu.⁸³

U okviru politike Slavonija je bila podijeljena na dva sandžaka – u Požegi i Cerniku. Osim toga, i vjera je predstavljala faktor bitan za politiku i položaj u društvu. Tko bi prihvatio islam mogao je doći do najviših titula u društvu, a u suprotnome osoba nije imala mjesto u vojsci ili državnoj upravi. Dioba se odnosila i na spolnu razliku. Muška djeca bi išla u vojsku koja je na strani Osmanlija, a ženska djeca su morala ići u harem gospodara kako bi imali prihoda za preživljavanje. U Bosni su prihvaćali islam i na taj način većina ljudi se spasila, a u Slavoniji su mnogi potjerani i slavonski krajevi su postajali sve više pusti zbog neprihvatanja islamske vjere. Kršćanskoga stanovništva bilo je sve manje što je utjecalo na intelektualni i gospodarski razvoj ljudi i Slavonije.

U 18. stoljeću u Slavoniji su postojala dva svijeta. Prvi su bili graničari koji su odgojeni u vojničkoj disciplini u interesu države i slobodno raspolažu plodovima svoga rada u poljoprivredi. Drugi su bili spahijski kmetovi koji obrađuju polja spahija i moraju davati i plodove svoga rada spahijskim vladarima. Relković uvjerava čitatelje

⁸¹ D. Tadijanović, J. Vončina: *Problemi ekonomskog i društvenog razvoja Reljkovićeve vremena i kako se oni odražavaju u njegovu „Satiru“*, str. 24. – 26.

⁸² R. Pšihistal: *Kako čitati Satira?*, str. 123. – 130.

⁸³ T. Matić: *Matija Antun Relković*, str. 83.

kako su vladari, kojima su seljaci podložni, zapravo prožeti brigom za napredak i egzistenciju seljana.⁸⁴

Satir unosi neka demokratska stajališta u hrvatsku kulturu dovodeći u pitanje feudalno vrednovanje društvenih slojeva koja su uvriježena u srednjovjekovlju. Zalažući se za spokojan život seljaka, Relković je preuzeo ulogu branitelja zapuštenoga staleža i zauzeo ulogu pisca koji se bavi pitanjem staleškim društvenim normama.⁸⁵

⁸⁴ T. Matić: *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji*, str. 11. – 56.

⁸⁵ D. Fališevac: *Relkovićev „Satir iliti divji čovik“ kao demokratsko-prosvjetiteljski spjev*, str. 134.

13. Zaključak

U ovome se radu analizira svakodnevica Slavonije (politika, gospodarstvo, kultura, obrazovanje, položaj žena, odnos prema jeziku, vjera i mentalitet ljudi) u 18. stoljeću kroz najznačajnija djela slavonskih pisaca toga doba. Kako bi se tema što obuhvatnije zahvatila, na samome početku objašnjeni su općeniti pojmovi kao što je slavonska književnost, slavonski prostor i slavonski identitet. Nadalje, objašnjava se položaj i mjesto Slavonije u kontekstu europskih prilika i u skladu s time razvoj književnosti koja se razlikovala od europske književnosti istoga doba. Naime, ta književnost, koja se dugo potiskivala i vrlo slabo razvijala, sada polako dobiva značajno mjesto.

Slavonsku književnost, koja se u početku nalazi u sjeni dubrovačko-dalmatinske kulture, utemeljuju najznačajniji pisci 18. stoljeća kao što su Matija Antun Relković, Matija Petar Katančić i Antun Kanižlić. Stil i tematika donose novosti koje se temelje na svjetovnosti i svakodnevnome životu te proizlaze iz velike želje da se književnošću ostvari napredak. Stoga, odabir tematike i likova u djelima slavonske književnosti nije slučajna već je motiviran tadašnjom situacijom i načinom življenja te uvjetovan vremenom i prostorom slavanskoga seljaka.

Što se tiče obrazovanja, situacija nije bila pogodna za razvoj obrazovanja. Od stalne turske vladavine, koja je sputavala razvoj svih životnih prilika, nerazumijevanje roditelja o važnosti obrazovanja i pismenosti pa sve do diskriminacije žena zbog koje su samo dječaci išli u škole. O svemu tome piše Relković u svojem djelu *Satir iliti divji čovik* koje je namijenjeno neobrazovanom puku. Tamo se kritiziraju seljaci zbog njihova neobrazovanja s ciljem da ih se potakne na promjene. Po tome vidimo da novo doba donosi zanimanjem za kulturnu antropologiju na ovim područjima. Sva prikazana negativnost turskih običaja u svrhu je osvještavanja slavonskih seljaka koje se pokušava prosvjetliti kako bi uopće uočili u kakvom se lošem položaju nalaze.

S druge strane, Katančić i Kanižlić u svojim djelima religijskom podukom žele djelovati na poticanje obrazovanja kod puka. Što se tiče jezika 18. stoljeća, obilježen je dvjema pojavama: s jedne strane, naglašena prisutnost turcizama, a s druge strane pokušaj umanjivanja njihove prisutnosti u govoru i početak razvoja standardizacije jezika. Svi ti događaji utjecali su na način pisanja slavonskih književnika koji su i sami u svojim djelima naglašavali tu važnost stvaranja

standardnoga jezika. Smatrali su da bi se time podigla jezična kultura i važnost obrazovanja u Slavoniji uopće.

Nadalje, mentalitet tipičnih Slavonaca 18. stoljeća uvelike se razlikuje od europskoga mentaliteta, a cilj književnih djela bio je potaknuti Slavonce da se europeiziraju, iskorijene turske običaje, poboljšaju ekonomski status, odbace razne vradžbine, smanje vulgarno izražavanje te posvete se obrazovanju. Svakako, ta promjena običaja i mentaliteta ljudi odvijala se sporo i postepeno. Što se tiče žena, one su u ovim književnim djelima prikazane u odnosu na položaj koje su zauzimale u svakidašnjem životu, a to je potlačenost, negativnost i podređenost u odnosu na muškarce. Relković i Kanižlić prikazuju viđenja žena na različite načine što nam daje drugačiji uvid istog vremena.

Kod gospodarstva dolazi do napretka u poljoprivredi, koja je glavna gospodarska grana u Slavoniji te izvor preživljavanja slavonskih seljaka. Uz stalna ratovanja, razaranja i protjerivanja stanovništva te vrlo spor ekonomski, gospodarski i društveni razvoj Slavonija opstaje i polako se razvija krajem 18. i početkom 19. stoljeća. Politika 18. stoljeća u Slavoniji uvjetovana je turskim osvajanjima i vladavinom Habsburške Monarhije te se sve svodilo na potlačenost seljaka.

Iz svega toga, možemo zaključiti kako se nerazvijena i izolirana Slavonija u tome razdoblju razvija sporo, ali u dobrome smjeru. U tome su značajnu ulogu imali književnici i njihova djela koja su uvelike pridonijela poticanju ljudi na male i velike promjene u njihovim životima. To razdoblje stoga ne donosi samo novosti zbog buđenja književnosti na geografskom prostoru na kojemu ranije nije bila prisutna, već ona donosi i nove književne teme, kao i zanimanje za kulturnu antropologiju, početak razvoja hrvatskoga standardnog jezika te posebno interes za svjetovnu tematiku koja donosi i tematiziranje svakodnevnice u književnost 18. stoljeća. Diskurs o slavonskoj svakodnevnici stoga predstavlja važan povijesno-kulturni aspekt hrvatske književnosti koji će se sve više proučavati i razvijati: slavonska književnost pripada, naime, jednome regionalnome izričaju Hrvatske koji je oduvijek bio u nezahvalnome položaju a koji je iz sebe najbolji dio izvukao upravo u književnosti.

14. LITERATURA I IZVORI

LITERATURA:

Belaj, Vitomir, „Relkovićevo mjesto u povijesti hrvatske etnologije“, *Vrijeme i djelo Matije Antuna Reljkovića*, Zbornik radova, JAZU, Osijek, 1991.

Belić, Miljeno, „Antun Kanižlić“, *Obnovljeni život*, br. 4., Zagreb, 1977.

Bilić, Anica, „Satir nije divji čovik - o divanu s književnopovijesnoga i jezičnoga aspekta“, *Mali i(li) zanemareni pisci*, HAZU, Zagreb, 2004.

Bogišić, Rafo, *Tragovima starih*, Književni krug, Split, 1987.

Bogišić, Rafo, „Vrijeme razlika i suprotnosti: jedan pogled na hrvatsku književnost 18. stoljeća“, *Vrijeme i djelo Matije Antuna Reljkovića*, Znanstveni skup, JAZU, Osijek, 1991.

Bratulić, Josip, „Matija Antun Reljković i njegovo djelo“, *Vrijeme i djelo Matije Antuna Reljkovića*, Znanstveni skup, JAZU, Osijek, 1991.

Bratulić, Josip, „Radosni i veseli isusovac Antun Kanižlić“, Slavenske književnopovijesne teme, Privlačica, Vinkovci, 2013.

Brešić, Vinko, *Slavonska književnost i novi regionalizam*, MH, Osijek, 2004.

Coha, Suzana, „Slavonska književnost i povijest nacionalne književnosti – regionalizam i nacionalni identitet“, *Nova Croatica*, br. 6., Zagreb, 2012.

Dukić, Davor, „Hrvatska književnost: neke temeljne značajke“, *Hrvatska i Europa: kultura, znanost i umjetnost*, sv. 3. *Barok i prosvjetiteljstvo (XVII – XVIII. stoljeće)*, HAZU, Zagreb, 2003.

Fališevac, Dunja, „Epika na razmeđu 18. I 19. stoljeća“, *Dani Hvarskoga kazališta*, Splitski krug, Split, 1997.

Fališevac, Dunja, „Hrvatska epika u doba baroka“, *Hrvatski književni barok*, HAZU Zagreb, 1991.

Fališevac, Dunja, „Reljkovićev „Satir iliti divji čovik“ kao demokratsko-prosvjetiteljski spjev“, *Kaliopin vrt II.*, Književni krug, Split, 2003.

Fališevac, Dunja, „Što je Reljkoviću Satir?“, *Stari pisci hrvatski i njihove poetike*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1989.

Kostanjevac, Domagoj, Tomas, Domagoj, „Jezični purizam i turcizmi u djelu „Satir“ M. A. Relkovića“, *Hrvatistika*, Osijek, br. 4, 2010.

Kravar, Zoran, „Predmeti i znakovi u tematskom svijetu Svete Rožalije“, *Ključevi raja*, Meandar, Zagreb, 1995.

Kravar, Zoran, *Studije o hrvatskom književnom baroku*, MH, Zagreb, 1975.

Matić, Tomo, *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije Preporoda*, Slavonska naklada Privlačica, Vinkovci, 1994.

Pavličić, Pavao, „Kamo pripada Reljkovićev „Satir“?“, *Barokni pakao*, Naklada Palvičić, Zagreb, 2003.

Peić, Matko, *Barok i rokoko u djelu Antuna Kanižlića*, HAZU, Zagreb, 1972.

Peić, Matko, *Slavonija – književnost*, Revija, Zagreb, 1984.

Pepić, Ivana, *Strategije oblikovanja diskurza o svakodnevicu u književnoj kulturi Slavonije 18. stoljeća*, doktorska disertacija, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Osijek, 2014.

Pogačnik, Nina Aleksandrova, „Slavonski barok u tumačenju Branka Vodnika“, *Ključevi raja*, Mendar, Zagreb, 1995.

Pšihistal, Ružica, „Kako čitati Satira?“, *Satir nije divji čovik*, MH, Osijek, 2011.

Pšihistal, Ružica, „O dvjema marginalijama Relkovićeve „Satira“: teodrame u scenskim igrama prirode“, *Satir nije divji čovik*, MH, Osijek, 2011.

Pšihistal, Ružica, „Problem slavonskog baroka u hrvatskoj znanosti o književnosti“, *Satir nije divji čovik*, MH, Osijek, 2011.

Skenderović, Robert, „Kuga u Požegi i Požeškoj kotlini“, *Scrinia Slavonica*, Slavonski Brod, br. 3, 2003.

Šundalić, Zlata, „Molitva u Kanižličevu stvaralaštvu“, *Ključevi raja*, Meandar, Zagreb, 1995.

Šundalić, Zlata, „Prilog hrvatskoj prozi 18. stoljeća“, *Dani Hvarškoga kazališta*, Split, br. 33, 2007.

Tadijanović, Dragutin, Vončina, Josip, „Problemi ekonomskog i društvenog razvoja Reljkovićeve vremena i kako se oni odražavaju u njegovu Satiru“, *Vrijeme i djelo Matije Antuna Reljkovića*, Znanstveni skup, JAZU, Osijek, 1991.

IZVORI:

Kanižlić, Antun, *Sveta Rožalija*, Privlačica, Vinkovci, 1994.

Relković, Matija Antun, *Satir iliti divji čovik*, Privlačica, Vinkovci, 1994.

INTERNETSKI IZVOR:

Sveta Rožalija Palermska, <http://sveci.net/index.php/component/content/article/2-uncategorised/567-sveta-rozalija-palermaska>, preuzeto: 2. 8. 2016.

15. SAŽETAK

U radu se razmatra tema slavonske svakodnevice u didaktično-satiričnom epu *Satir iliti divji čovik* autora Matije Antuna Relković i u religioznoj poemi *Sveta Rožalija* autora Antuna Kanižlića. Naglasak je u ovome radu na analizi slavonske kulture i naroda u kulturnome, povijesnome i književnome smislu tijekom 18. stoljeća. U radu su analizirani gospodarski, politički, vjerski, kulturni i obrazovni odnosi te položaj žena i mentalitet ljudi koji su potkrijepljeni citatima iz književnih djela.

KLJUČNE RIJEČI: Matija Antun Relković, Antun Kanižlić, kultura, slavonska književnost, svakodnevica

16. SUMMARY

In this paper the focus is Slavonian everyday life from the didactic satirical epic poem *Satir iliti divji čovik* by Matija Antun Relković and religious poem *Sveta Rožalija* by Antun Kanižlić. Emphasis is placed on the analysis of the Slavonian culture and people in general throughout cultural, historical and literary terms during 18th century. In the analysis are to be found economical, political, cultural, religious and educational relations and the status of women and mentality of people from literary works.

KEY WORDS: Matija Antun Relković, Antun Kanižlić, culture, Slavonian literature, everyday life